5 Σεπτεμβρίου 2014

Η γέννηση ενός αρχιπελάγους

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Η Δονούσα από ψηλά. Οι γεωλογικές διεργασίες που έδωσαν στο Αιγαίο Πέλαγος τη σημερινή του μορφή διήρκεσαν πολλά εκατομμύρια χρόνια και συνεχίζονται έως τις μέρες μας.

Πολύ πριν το Αιγαίο Πέλαγος αποτελέσει αντικείμενο διεκδικήσεων και διπλωματικών διενέξεων, η πολυτάραχη ιστορία του περιλάμβανε ηφαιστειακές εκρήξεις, σεισμούς, καταποντισμούς, ορογενέσεις, ακραίες καιρικές μεταβολές και πολλά ακόμα δραματικά γεγονότα. Από την ερχόμενη Τετάρτη, οι επισκέπτες του Ιδρύματος Ευγενίδου θα έχουν την ευκαιρία να ανακαλύψουν πώς διαμορφώθηκαν, μέσω γεωλογικών διεργασιών διάρκειας 20 και πλέον εκατομμυρίων ετών, τα χαρακτηριστικά νησιωτικά τοπία που έμελλε να αποτελέσουν λίκνο πολιτισμών αλλά και πεδία βίαιων συγκρούσεων.

Μια πρωτοβουλία του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου, η πρωτότυπη έκθεση «ΑΙΓΑΙΟΝ: Η Γέννηση ενός Αρχιπελάγους» διοργανώνεται σε συνεργασία με το Μουσείο Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης. Από τις αρχές του 2013 και μέχρι τον περασμένο Μάιο, η έκθεση φιλοξενήθηκε στο «Νόησις» – Κέντρο Διάδοσης Επιστημών και Μουσείο Τεχνολογίας, στη Θεσσαλονίκη, όπου υποδέχθηκε χιλιάδες επισκέπτες καθώς και

πολυάριθμα σχολεία της Βορείου Ελλάδος. Μια εμπλουτισμένη εκδοχή της, ανασχεδιασμένη ειδικά για τους χώρους του Ιδρύματος Ευγενίδου, θα παραμείνει στην Αθήνα έως τον ερχόμενο Οκτώβριο, πριν συνεχίσει το ταξίδι της ανά την Ελλάδα και τον κόσμο.

Συνηθισμένοι καθώς είμαστε να υπολογίζουμε τον χρόνο σε εποχές, αιώνες ή, στην καλύτερη περίπτωση, χιλιετίες -όταν, για παράδειγμα, αναφερόμαστε σε αρχαιολογικές ανακαλύψεις και γεγονότα της Ιστορίας-, είναι ευκολότερο να φανταζόμαστε τα τοπία της Γης ως κάτι σχετικά σταθερό, ένα σκηνικό πάνω στο οποίο ανθρώπινοι πολιτισμοί ανθούν και παρακμάζουν, αφήνοντας το «στίγμα» τους, αλλά χωρίς τη δύναμη να προκαλέσουν πραγματικά ριζικές αλλαγές. Ποτάμια και έλη αποξηραίνονται, ισθμοί διανοίγονται, υπεραιωνόβια δάση εξαφανίζονται, βουνά σκάβονται από λατομεία, όμως οι οροσειρές, τα νησιά και οι θάλασσες παραμένουν στη θέση τους, συντηρώντας μια αίσθηση ιστορικής συνέχειας της ανθρωπότητας στο πέρασμα του χρόνου. Η έκθεση «Αιγαίον» μας προκαλεί να απαλλαγούμε αυτή την ψευδαίσθηση μονιμότητας και να προσπαθήσουμε να αντιληφθούμε ότι τα πάντα γύρω μας έχουν μια αρχή και, αναπόφευκτα, ένα τέλος, αφού οι γεωλογικές διεργασίες συνεχίζονται μέχρι σήμερα.

Το Ακρωτήριο Ταίναρο , το νοτιότερο άκρο της ηπειρωτικής Ελλάδας. Εκατομμύρια χρόνια πριν αποτελούσε κομμάτι της ενιαίας ξηράς Αιγηίδος.

Η άνυδρη Μεσόγειος

Απολιθώματα φυτών και ζώων, ευρήματα πρόσφατων υποθαλάσσιων ερευνών, ίχνη της παρουσίας των προγόνων του σύγχρονου ανθρώπου, εντυπωσιακά βίντεο και πανοραμικές φωτογραφίες νησιωτικών συμπλεγμάτων αφηγούνται την ιστορία της Αιγηίδος, της απέραντης χερσαίας έκτασης η οποία αναδύθηκε μέσα από τον μεγάλο ωκεανό της Τηθύος και κάλυπτε την περιοχή από το Ιόνιο έως τη Μικρά Ασία. Κατά μια έννοια, η σημερινή Μεσόγειος είναι κατάλοιπο του ωκεανού της Τηθύος – αν και για μερικές δεκάδες ή εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ολόκληρη η λεκάνη της Μεσογείου είχε μετατραπεί σε μια άνυδρη έρημο, που τελικά γέμισε με νερό από τον Ατλαντικό. Σταδιακά, ως αποτέλεσμα των μετατοπίσεων και συγκρούσεων των τεκτονικών πλακών, η ενιαία ξηρά της Αιγηίδος κατακερματίστηκε και ένα μεγάλο μέρος της βυθίστηκε ξανά στη θάλασσα. Ετσι γεννήθηκαν τα αιγαιοπελαγίτικα νησιά, αλλά και τα γεωλογικά μνημεία της περιοχής, όπως το Απολιθωμένο Δάσος της Λέσβου, που δημιουργήθηκε πριν από περίπου 18 εκατ. χρόνια και διατηρήθηκε καλυμμένο κάτω από ένα στρώμα ηφαιστειακών υλικών. Αν και η έκθεση εστιάζει κατά κύριο λόγο στις εξελίξεις των τελευταίων 20 εκατ. ετών, ορισμένα από τα γεγονότα που περιγράφονται συνέβησαν έως και πριν από 150 εκατ. χρόνια.

Ενας απολιθωμένος κορμός ύψους 14 μέτρων από το υποτροπικό δάσος με προγονικές μορφές σεκόιας, που πριν από 18 εκατομμύρια χρόνια κάλυπτε την περιοχή της σημερινής Λέσβου, είναι ίσως το πιο εντυπωσιακό από τα αντικείμενα της έκθεσης. Ωστόσο, μεταξύ των εκθεμάτων, που από αυτή την εβδομάδα φιλοξενούνται στους χώρους του Ιδρύματος Ευγενίδου, περιλαμβάνονται εξίσου μοναδικά εκθέματα, όπως τα απολιθώματα οστράκων από τον ωκεανό της Τηθύος ή τα δύο κομμάτια ηφαιστειακής στάχτης με απολιθωμένα φύλλα δέντρων: το αρχαιότερο είναι περίπου 20 εκατ. ετών και εντοπίστηκε στην περιοχή του σημερινού Σιγρίου, ενώ το απολιθωμένο φύλλο ελιάς από τη Σαντορίνη είναι σαφώς νεότερο, καθότι η ηλικία του δεν ξεπερνάει τα 60.000 χρόνια. Οπως υπογραμμίζει ο διευθυντής του Μουσείου Απολιθωμένου Δάσους και αναπληρωτής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Νίκος Ζούρος, οι απολιθωμένοι κορμοί δέντρων δεν προέρχονται μόνο από τα επιφανειακά πετρωμένα δάση της Λέσβου, αλλά και από τις υποβρύχιες έρευνες, που βρίσκονται σε εξέλιξη στην παράκτια ζώνη της νησίδας Νησιώπης, στα δυτικά του νησιού.

Η πρώτη από τις τρεις ενότητες, με τίτλο «Μνήμες Γαίας – από την Τηθύ στο Αιγαίο», ανατρέχει στο πολύ μακρινό παρελθόν για να εξιστορήσει πώς «μέσα από τον ωκεανό δημιουργήθηκε η χερσαία ζώνη του Αιγαίου και πώς φτάσαμε στο σημερινό αρχιπέλαγος», εξηγεί ο κ. Ζούρος.

Η δεύτερη τιτλοφορείται «Στα νησιά του Ηφαίστου και του Ποσειδώνα» και εστιάζει στη δράση των ηφαιστείων, τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία του αρχιπελάγους. Ανάμεσά τους, τα ενεργά ηφαίστεια της Σαντορίνης, της Νισύρου, των Μεθάνων και του Σουσακίου, που ανήκουν στο ηφαιστειακό τόξο του Νοτίου Αιγαίου. Ορισμένα από τα πιο ποικιλόμορφα -και δημοφιλή- νησιά του ελληνικού αρχιπελάγους, όπως η Μήλος, η Λήμνος, η Θήρα, η Κίμωλος και η Σαμοθράκη, οφείλουν την ύπαρξή τους στην ηφαιστειακή δραστηριότητα.

«Γαία: Από τον μύθο στην επιστήμη» είναι ο τίτλος της τρίτης ενότητας, που περιστρέφεται γύρω από τα οικοσυστήματα του Αιγαίου. Η εξέλιξη της βιοποικιλότητας της περιοχής τα τελευταία 150 χρόνια αναδεικνύεται μέσα από την αντιπαράθεση αναπαραστάσεων προγονικών μορφών δέντρων και ζώων -ανάμεσά τους, μία κοντόλαιμη καμηλοπάρδαλη από τη σημερινή Χίο, ένας ελέφαντας νάνος από την Τήλο και ένα κρανίο αντιλόπης από την περιοχή της Σάμου- με τους σύγχρονους «απογόνους» τους. Παρουσιάζονται, επίσης, ευρήματα που τεκμηριώνουν την πρώιμη παρουσία των προγόνων του σύγχρονου ανθρώπου, καθώς και τρία εκμαγεία κρανίων ανθρωπιδών από τον ελλαδικό χώρο: του μακεδονικού ουρανοπίθηκου, ο οποίος ανακαλύφθηκε το 1988 στην Κασσάνδρα Χαλκιδικής, του πεντελικού μεσοπίθηκου, προϊστορικού κατοίκου της Ευρώπης και της Δυτικής Ασίας, και του ανθρώπου των Πετραλώνων, από το ομώνυμο σπήλαιο της Χαλκιδικής. Οπως υπογραμμίζει ο κ. Ζούρος, η σημασία των φαινομένων που οδήγησαν στη γέννηση του Αιγαίου δεν είναι αποκλειστικά γεωλογική.

Οι γεωλογικοί σχηματισμοί, που διατηρούνται ώς σήμερα, αφηγούνται μια πολυτάραχη ιστορία με σεισμούς, καταποντισμούς και ηφαιστειακές εκρήξεις.

Υλικά πολιτισμού

Οι κινήσεις των τεκτονικών πλακών όχι μόνο διαμόρφωσαν το ανάγλυφο που αντικρίζουμε σήμερα, αλλά διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο και στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πολιτισμών, προσφέροντας άφθονες ποσότητες ορυκτών πρώτων υλών, από τον οψιδιανό της Μήλου έως τον χαλκό της Κύθνου και της Σερίφου. Επιπλέον, για πολλές χιλιάδες χρόνια τα -ανεξήγητα- φυσικά φαινόμενα και οι καταστροφές αποτελούσαν έναυσμα για τη δημιουργία μύθων, έργων τέχνης και μεταφυσικών θεωριών, αφού η ανθρώπινη φαντασία σπεύδει να καλύψει τα κενά που αφήνει η ανεπάρκεια της γνώσης.

Η έκθεση απευθύνεται σε μικρούς και μεγάλους, δεδομένου ότι το κοινό μπορεί να επιλέξει μεταξύ μιας πιο «επιφανειακής» περιήγησης, με έμφαση στα απτά εκθέματα και το πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό, ή να αποκτήσει βαθύτερες γνώσεις σχετικά με τη γεωλογική ιστορία του Αιγαίου, αφιερώνοντας περισσότερο χρόνο στην ανάγνωση των εύληπτων συνοδευτικών κειμένων και παρακολουθώντας το 15λεπτο ενημερωτικό βίντεο. Σύμφωνα, πάντως, με τον κ. Ζούρο, οι επισκέπτες θα χρειαστούν περίπου μία ώρα για να περιεργαστούν το σύνολο των εκθεμάτων, που παρουσιάζονται στο ισόγειο και τον πρώτο όροφο του Ιδρύματος Ευγενίδου.

Οι διαδικασίες, για την πραγματοποίηση της πρώτης έκθεσης για τη γέννηση του

Αιγαίου που έχει διοργανωθεί ποτέ, ξεκίνησαν πριν από περίπου δύο χρόνια, αναφέρει ο κ. Ζούρος. Το αρχικό, πιο φιλόδοξο σχέδιο αφορούσε ένα αφιέρωμα στη δημιουργία ολόκληρης της Ανατολικής Μεσογείου, αλλά κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατόν εξαιτίας των τελευταίων κοινωνικοπολιτικών συνθηκών.

Περιοδεία στην Ευρώπη και την Ασία

Η έκθεση «ΑΙΓΑΙΟΝ: Η Γέννηση ενός Αρχιπελάγους» διοργανώνεται από το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου σε συνεργασία με το Μουσείο Γεωλογίας και Παλαιοντολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και το Ιδρυμα Ευγενίδου, ενώ την παραγωγή και επιμέλεια έχει αναλάβει η Tetragon. Σχεδιασμένη εξαρχής με σκοπό να περιοδεύσει στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, ξεκίνησε το ταξίδι της από τη Θεσσαλονίκη. Θα παραμείνει στο Ιδρυμα Ευγενίδου από τις 3 Σεπτεμβρίου έως τις 23 Οκτωβρίου και στη συνέχεια κατά πάσα πιθανότητα θα μεταφερθεί σε ακόμη μία ελληνική πόλη, ενώ ήδη βρίσκονται σε εξέλιξη οι διαπραγματεύσεις με μουσεία και εκθεσιακούς χώρους στην Ευρώπη και την Ασία. Η εκπαιδευτική και επιστημονική αξία της έχει αναγνωριστεί από τα υπουργεία Ναυτιλίας και Αιγαίου, Τουρισμού, και Πολιτισμού και Αθλητισμού, τα οποία την έθεσαν υπό την αιγίδα τους. Επιπλέον, έχει εξασφαλίσει τη στήριξη της ελληνικής Εθνικής Επιτροπής για την UNESCO. Η είσοδος για το γενικό κοινό θα είναι ελεύθερη με σειρά προτεραιότητας. Ωρες λειτουργίας: Τετάρτη έως Παρασκευή 5 με 8 μ.μ., Σάββατο και Κυριακή 10 π.μ. με 8 μ.μ. Τα πρωινά από Δευτέρα έως Παρασκευή θα γίνονται δεκτές σχολικές ομάδες των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού και όλων των τάξεων του Γυμνασίου και του Λυκείου, με ελεύθερη είσοδο κατόπιν συνεννόησης. Περισσότερες πληροφορίες για την έκθεση, στην ιστοσελίδα www.aegeon.org.gr.
ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΣΑΝΟΥΔΟΥ
Πηγή:Έντυπη- kathimerini.gr